

Údolí **RUDOLFOVSKÉHO POTOKA**

Registrovaný významný krajinný prvek Údolní niva Rudolfového potoka II. (1)

Údolím Rudolfového potoka vede Naučná stezka Cesta kolem hornického města (2)

„Politikové často myslí pouze na volební období. Ale vyhynutí druhu je navždy. Ztrácíme pojem o hodnotách jako je věčnost, nekonečno a tajemno.“

Václav Havel

Údolí Rudolfového potoka leží mezi Královským rybníkem a rybníkem Mrhal na katastrálních územích Rudolfov, Jivno a Hlincová Hora. Pod hrází Mrhalu protéká Rudolfovský potok (v některých mapách též Čertík) v relativně hluboce zaříznutém údolí, které se ve směru po jeho toku rozevírá do široké nivy. Koryto je přirozeného charakteru s četnými meandry. Na potoce existují ještě dva menší rybníky – Jarval a Letní (zvaný též Malý Mrhal).

Údolí má díky těžbě a úpravnictví stříbrné rudy velice zajímavou historii. Jeho současná podoba dokládá, jak se na okolní krajině podepsal čas v různých historických epochách a jak si příroda dokáže sama poradit s lidskými zásahy. Dnešní podoba údolí je tedy výsledkem společného působení člověka i přírody. Od poloviny 16. století byly v údolí budovány účelové nádrže sloužící jako rezervoáry vody pro pohon důlních zařízení na stříbrných dolech v Rudolfově a jeho nejbližším okolí. Nejznámější z těchto nádrží je rybník Mrhal (Mörderteich), který byl založen na soutoku dvou místních potoků již v roce 1555. Za podobným účelem vznikl i mnohem menší rybník Letní (Somerteich) obnovený v 70. letech minulého století jako tzv. Mrhal II. či Malý Mrhal. Další dnes již neexistující nádrže se nacházely po směru toku Rudolfovského potoka - Sauteich na úrovni Rudolfovského lomu a Altemühlteich na samém okraji Rudolfova. Kaskádu uzavíral Königsteich neboli Královský rybník (Čechy též nazývaný Svatoján) nacházející se již v samotném středu Rudolfova. Zcela nově byl v prvních letech nového milénia založen rybník Jarval, jehož jméno nese iniciály zakladatele. Za zmínku taktéž stojí dodnes v lesním terénu patrná síť stok a vodních náhonů budovaných v 70. letech 18. století k posílení vodní kapacity Mrhalu a rozvodu vody na tehdejší doly.

Dobová fotografie z 20. let minulého století dokládá, jakými proměnami v minulosti údolí procházelo. Stálým prvkem je kromě reliéfu krajiny pouze meandrující Rudolfovský potok.

Zdroj: kniha Zmizelé Čechy - Rudolfovsko, nakladatelství Paseka 2009

Pohled na lesnaté údolí směrem k Českým Budějovicím a Rudolfovu s dominantou kostela sv. Víta (3)

Panoráma údolí Rudolfovského potoka s pohledem na rybník Jarval, Jívno a Hlincovu Horu (4)

V údolí potoka a jeho širším okolí leží 5 registrovaných významných krajinných prvků:

- **Rudolfovský lom** (registrovaný 2014) je území s bývalým lomem a přilehlými plochami výsypek a odvalů. Většina lomu je dnes přirozeně zalesněná, zbyly zde však i plochy suchých trávníků.
- **Hráz Královského rybníka** (registrovaný 1993) lemuje oboustranné stromořadí, které je tvořeno vzrostlými lípami srdčitými.

- **Niva Rudolfovského potoka I. a II.** (registrované 1993) jsou nejcennějšími částmi širší nivy v plochem dně údolí. Najdeme zde typická mokřadní společenstva tvořená zejména porosty olše lepkavé. Meandrující potok, který se často rozvětňuje do více proudnic, vytváří nepřehledné množství jedinečných zákoutí.
- **Lesní louka** (registrovaný 1993) - je posledním z uvedených prvků na mírném svahu u nebezpečné komunikace pod lokalitou Kodetka. Roste zde několik druhů vzácných a ohrožených rostlin, včetně orchidejí.

Registrovaný významný krajinný prvek Rudolfovský lom z ptačí perspektivy (5)

Údolí je důležité z pohledu Územního systému ekologické stability, v jehož rámci se v krajině vymezují tzv. biocentra s biokoridory. Samotné koryto a břehy Rudolfovského potoka jsou lokálním biokoridorem, na kterém jsou situována dvě biocentra, která jsou tvořena zejména lesními porosty.

Část údolí potoka a les na jeho jižní straně slouží jako významná migrační trasa pro živočichy, nadregionální biokoridor Hlubocká obora.

Rozmanitost přírodních podmínek v údolí Rudolfovského potoka umožňuje existenci mnoha rostlin, živočichů a hub. Patří k nim jak druhy běžné, které v okolní krajině stále obtížněji nacházejí vhodná místa pro svůj život, tak i řada druhů vzácných, ohrožených a chráněných. Některé z nich žijí v mokřadech a tůních kolem potoka, jiné vyhledávají lesní porosty na svazích a také v opuštěných lomech, další jsou vázané na suché trávníky a skalnaté svahy vzniklé těžbou kamene.

Registrovaný významný krajinný prvek Lesní louka s prstnatci májovými (6)

Vodopád pod hrází rybníku Mrhal (7)

Rudolfovský potok mezi rybníkem Mrhal a Rudolfovem protéká převážně granulitem lišovského tělesa. Základním horninovým typem je zde na rozdíl od ostatních granulitových těles Českého masívu tmavě šedý pyroxenový granulit, tzv. trapp granulit. Pro lišovský masív je charakteristický výskyt tmavého (mafického) granulitu, který je špatně odkryt. Nejvýznamnější odkryv této ojedinělé horniny proto představuje Rudolfovský lom. Kromě zdroje nezávětralých vzorků ojedinělého trapp-granulitu se lom proslavil jako naleziště pegmatitových nerostů berylu, apatitu, skorylu, lithných turmalínů, mikroklinů, písmenkové žuly, muskovitu, biotitu a v neposlední řadě nerostů tzv. alpské parageneze, tj. prehnitu a epidotu. Odkryv poblíž západní strany lomu nabízí pohled na vrásovou stavbu migmatitu, horniny ze spodní části zemské kůry. Uvnitř lomu na západní straně si pak můžeme prohlédnout tzv. lineární stavbu (lineaci protažení) plastické smykové zóny.

Geologická mapa údolí Rudolfovského potoka (8)

Rudolfovský potok a jeho údolní niva hostí celou řadu vodních a mokřadních živočichů. V potoce byl zaznamenán výskyt raka říčního (*Astacus astacus*) a běžně se v něm vyskytují i další živočichové proudících vod, např. blešivci. Mokřadní partie údolí kolem potoka na jaře rozzáří stovky žlutých květů blatouchu bahenního (*Caltha palustris*). V rybnících se rozmnožují obojživelníci, např. ropucha obecná (*Bufo bufo*), rosníčka zelená (*Hyla arborea*), hnědí i zelení skokani (*Rana* sp., *Pelophylax* sp.), jež se stávají často potravou pro užovku obojkovou (*Natrix natrix*). Rybníční hladinu Jarvalu dekorují zelené listy a žluté květy stulíku žlutého (*Nuphar lutea*) a plavínu štítnatého (*Nymphoides peltata*). Na lov zalétají k rybníkům ledňáček říční (*Alcedo atthis*), kvakoš noční (*Nycticorax nycticorax*)

Zvrásnění svislých křemen žilcových žil v migmatizovaném granulitu (9)

Drobnozrnná stavba pyroxenů, křemene a živce v trappgranulitu (12)

Dutina krystalovaného prehnitu (13)

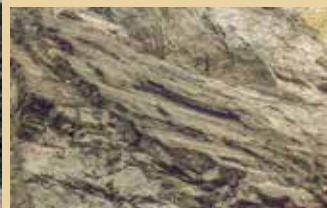
Krystaly berylu z pegmatitu (10)

„Písmenková“ žula, prorůstání žilcového krystalu křemenem v pegmatitu (14)

Narůstání modrého turmalínu na skoryl v pegmatitu (11)

Postavení tektonicky protažených stébel a roubíků určuje směr vzájemného pohybu horninových bloků (15)

Pohled z horní hrany registrovaného významného krajinného prvku
Rudolfovský lom (16)

či volavka popelavá (*Ardea cinerea*), při troše štěstí bychom
v údolí mohli narazit i na plachou vydru říční (*Lutra lutra*).

Lesní porosty v údolí jsou dvojího typu. Jednak jde o normální
hospodářské lesy, často stejnověkové monokultury jehličnanů
(např. smrk ztepilý – *Picea abies*, nepůvodní douglaska tiso-
listá – *Pseudotsuga menziesii*) s občasnou příměsí listnáčů.
I v hospodářských lesích se však na některých místech více
uplatňují listnáče, především buk, dub, javor či habr. Samo-
volně zde vyrostly také druhové a věkově pestřejší, převážně
listnaté porosty na místech bývalé těžby nebo na podmáče-
ných místech v okolí potoka. Tyto lesy vykazují větší druhovou
rozmanitost v bylinném a keřovém podrostu, kde na jaře roz-
kvétají koberce sasaneček hajních (*Anemone nemorosa*).

Se stromy je provázán také život mnoha druhů hub. Kromě
těch běžných, kvůli kterým se na podzim zdejší lesy stávají
cílem četných houbařských vycházek, zde rostou i vzácnější
druhy, např. ohnivec rakouský (*Sarcoscypha austriaca*), který
se vyskytuje v předjaří na tlejících vrbových větvičkách. Místní
pozoruhodností je jistě i výskyt atraktivního (leč u nás nepů-
vodního) květnatce Archerova (*Clathrus archeri*). Na teplých
listnatých stráních můžeme najít také smrže jedlého (*Mor-
chella esculenta*) a smrže pražského (*Morchella pragensis*).
Za vlhkého počasí jsou na větvích stromů patrné rosolovky
(*Tremella* sp.) či bolcovitky (*Auricularia* sp.), pařezy bývají po-
kryté různými druhy hlenek (*Myxomycota*).

Ohnivec rakouský (17)

Květnatec Archerův (18)

V lesích na svazích údolí se vyskytuje a často i hnízdí mnoho druhů ptáků, z nichž stojí za pozornost chráněné druhy, např. dravec krahujec obecný (*Accipiter nisus*) a včelojed lesní (*Pernis apivorus*), který s oblibou vybírá vosí hnízda, či žluva hajní (*Oriolus oriolus*) s krásným „flétnovým“ hlasem. Z dalších pěvců můžeme jmenovat např. lejska bělokrkého (*Ficedulla albicollis*), lejska šedého (*Muscicapa striata*), rehka zahradního (*Phoenicurus phoenicurus*), dlaska tlustozubého (*Coccothraustes coccothraustes*), hýla obecného (*Pyrrhula pyrrhula*) a mnoho dalších. V údolí byl v posledních letech zaznamenán výskyt šesti druhů šplhavců, konkrétně datla černého (*Dryocopus martius*), strakapouda velkého (*Dendrocopus major*), strakapouda malého (*Dendrocopus minor*), žluny zelené (*Picus viridis*), žluny šedé (*Picus canus*) a krutihlava obecného (*Jynx torquilla*).

Sojka obecná (23)

Žluna zelená (24)

Krahujec obecný 19)

Puštit obecný (21)

Výr velký (20)

Kvakoš noční (22)

Včelojed lesní (25)

Zajímavými přírodními stanovišti jsou také lesní lemy a mladé porosty dřevin. Právě na nich prodělávají vývoj housenky nádherných motýlů, jejichž křídla mohou podle dopadu slunečních paprsků měnit barvu – batolce duhového (*Apatura iris*) a batolce červeného (*Apatura ilia*). Z motýlů zde dále můžeme zastihnout dnes již vzácnou babočku osikovou (*Nymphalis antiopa*) nebo bělopáska tavolníkového (*Neptis rivularis*), který u nás žije jen v některých lokalitách jižních Čech.

Batolec červený (26)

Střevlík Scheidlerův (29)

Přástevník kostivalový (27)

Batolec duhový (30)

Babočka osiková (28)

Babočka paví oko (31)

Bělopásek
tavolníkový
žije na území ČR
jen v některých
lokalitách
jižních Čech
(32)

Stulík žlutý (33)

Plavín štítnatý (35)

Zvonečník černý (34)

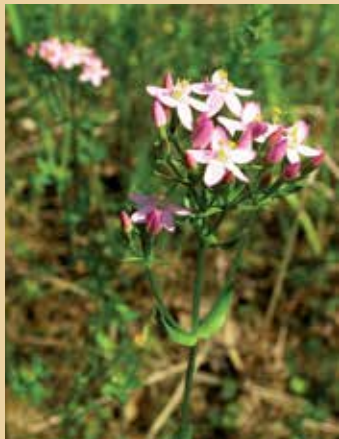

Prstnatec májový (36)

Kvetoucí rostliny vyhledávají kromě motýlů také další druhy hmyzu, např. krásně kovově lesklý zlatohlávek zlatý (*Cetonia aurata*) nebo chráněný zdobenec skvrnitý (*Trichius fasciatus*), kterého si neznalé oko na první pohled snadno splete s čmelákem. Na jaře na lesních okrajích rozkvétají fialové květy vzácného zvonečníku černého (*Phyteuma nigrum*) nebo dřípatky horské (*Soldanella montana*) a z hub zde rostou mnohé druhy chřapáčů (*Helvella lacunosa*, *Helvella elastica* aj.), řasnatek (*Peziza* sp.) nebo ucháčů (*Gyromitra* sp.). Najdeme zde i dekorativní, ovšem nepůvodní náprstník velkokvětý (*Digitalis grandiflora*), který je díky obsahu glykosidů ovlivňujících srdeční činnost využíván v medicíně při terapii srdečního selhání. Obecně platí, že tato stanoviště přechodného typu (odborně zvaná ekotony) mívají v krajině největší druhovou rozmanitost.

Náprstník velkokvětý (37)

Zeměžluč okolíkatá (38)

Cennými místy jsou v údolí také plochy suchých trávníků a skalnatých svahů, které hostí teplomilná společenstva rostlin a živočichů. Z rostlin zaujmou např. růžově kvetoucí zeměžluč okolíkatá (*Centaureum erythraea*) nebo dva druhy pichlavých pupav se slámově žlutými květy – vyšší pupava obecná (*Carlina vulgaris*) a pupava bezlodyžná (*Carlina acaulis*) s velikými přízemními květy. Právě na těchto místech byl zaznamenán výskyt nápadného a celoevropsky chráněného motýla přástevníka kostivalového (*Euplagia quadripunctaria*) nebo ohrožené a jedovaté majky obecné (*Meloe proscarabeus*), jejíž larvy se vyvíjejí v hnízdech samotářských včel. Tato stanoviště vyhledávají také plazi – ještěrka obecná (*Lacerta agilis*), slepýš křehký (*Anguis fragilis*), užovka hladká (*Coronella austriaca*) a zmije obecná (*Vipera berus*). Užovka hladká patří k vejcoživorodým plazům, tzn. že mláďata se líhnou z vajíček hned po naklazení. V Rudolfovském lomu bylo před několika lety zaznamenáno také hnízdění výra velkého (*Bubo bubo*).

Majka obecná (39)

Užovka hladká (40)

Ropucha obecná (41)

Skokan štíhlý (44)

Slepýš křehký (42)

Užovka obojková (43)

Rosnička zelená (45)

Strakapoud velký (46)

Datel černý (47)

Vydra říční (48)

Veverka obecná (49)

Rak říční (50)

Ještěrka obecná (51)

< Olšina v nivě Rudolfového potoka (52)

Ledňáček říční (53)

Jedno z míst k odpočinku v údolí (54)

Ojediněle se v údolí zachovaly také luční porosty, z nichž nejzajímavější je významný krajinný prvek Lesní louka. Na jaře tu mezi stébly trávy rozkvétají prstnatce májové (*Dactylorhiza majalis*), které patří mezi české orchideje. Kromě nich zde rostou i další vzácné a ohrožené druhy rostlin, např. hadí mord nízký (*Scorzonera humilis*), ostřice Hartmanova (*Carex hartmanii*) a svízel severní (*Galium boreale*) nebo houba

Památný strom dub letní v údolí poblíž žluté turistické trasy u zámku Lustenek (55)

Rybník Mrhal (56)

Rybník Jarval (57)

Hráz Královského rybníka - stromořadí lip se sochou sv. Jana Nepomuckého (58)

voskovka kuželovitá (*Hygrocybe conica*). Lesní louku každoročně kosí dobrovolníci, aby na ní udrželi vhodné podmínky pro život ohrožených druhů rostlin. Bez jejich péče by louka začala zarůstat a vzácné rostliny by z ní vymizely.

„ Příroda není naše vlastnictví, jsme jenom správci dědictví a měli bychom skládat účty předchůdcům i následovníkům“

Údolí Rudolfového potoka se stalo důležitým domovem běžných i ohrožených druhů a také výrazným prvkem v reliéfu okolní krajiny. Biologický průzkum v letech 2014 a 2015 odhalil výskyt 31 chráněných druhů, 48 ohrožených druhů zařazených v tzv. červených seznamech a 11 druhů chráněných v rámci celé EU. Měli bychom ho proto do budoucna jako jedinečný celek uchránit před negativními zásahy a zachovat ho v současné podobě i pro příští generace.

Autoři textu: RNDr. Jiří Řehounek, MUDr. Jaroslav Valevský, Mgr. Zdeněk Hanč, Ing. Alois Pavličko, Ph.D., Ing. Petr Žížka, Ing. Miloslava Kavková, Ph.D., RNDr. Petr Rajlich CSc., Ph.D.

Autoři fotografií: Mgr. Zdeněk Hanč, www.fotohanc.com - foto č. 19, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 36, 37, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, MUDr. Jaroslav Valevský - foto č. 6, 7, 16, 33, 35, 41, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58 a fotografie na titulní straně, RNDr. Petr Rajlich CSc., Ph.D. - foto č. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, Ing. Ivan Dudáček, www.ptaci.net - foto č. 22, 23, 24, 47, Radomír Thaler, www.promovie.cz - foto č. 3, 4, 5, RNDr. Jiří Řehounek - foto č. 34, 38 a fotografie na zadní straně, Ing. Miloslava Kavková, Ph.D. - foto č. 17, 18, František Nárovec - foto č. 1, 54, Ing. Arnošt Kudrna - foto č. 39, Ing. Alois Pavličko, Ph.D. - foto č. 27, Mgr. Petr Šaj - foto č. 53, Luděk Boucný - foto č. 25, Tomáš Pospíšil - foto č. 20, RNDr. Petr Veselý, Ph.D. - foto č. 21

Mapy: Ing. Zdeňka Sobišková (2), RNDr. Petr Rajlich CSc., Ph.D. (8)

Zachování údolí Rudolfového potoka v současném stavu a registraci významného krajinného prvku Rudolfovský lom podpořili:

Informační materiál zpracoval zapsaný spolek Náš domov za finanční podpory Jihočeského kraje